

اثر پرایمینگ بذر و محلول پاشی اکسین و سیتوکینین بر رشد و عملکرد دانه گندم
(*Triticum aestivum* L.) در شرایط اقلیمی اهواز
Effect of seed priming and application of cytokinin and auxin on growth and
grain yield of wheat (*Triticum aestivum* L.) under Ahvaz climatic conditions

نرگس خمدی^۱، مجید نبی پور^۲، حبیب اله روشنفکر^۳ و افراسیاب راهنما^۴

چکیده

خمدی، ن.، م. نبی پور، ح. روشنفکر و ا. راهنما. ۱۳۹۸. اثر پرایمینگ بذر و محلول پاشی اکسین و سیتوکینین بر رشد و عملکرد دانه گندم (*Triticum aestivum* L.) در شرایط اهواز. مجله علوم زراعی ایران. ۲۱(۱): ۳۱-۴۴.

به منظور ارزیابی اثر پرایمینگ بذر و محلول پاشی اکسین و سیتوکینین بر عملکرد دانه گندم رقم چمران، آزمایشی به صورت فاکتوریل در قالب طرح بلوک‌های کامل تصادفی با سه تکرار در دانشکده کشاورزی دانشگاه شهید چمران اهواز طی سال‌های زراعی ۹۵-۱۳۹۴ و ۹۶-۱۳۹۵ انجام شد. تیمارهای آزمایشی شامل پرایمینگ بذر (در دوسطح؛ هیدروپرایمینگ و بدون پرایمینگ) و محلول پاشی تنظیم کننده‌های رشد اکسین و سیتوکینین (در نه سطح در یک و دو هفته پس از گلدهی) بودند. نتایج نشان داد که هیدروپرایمینگ بذر باعث افزایش معنی‌دار عملکرد دانه تا هشت درصد نسبت به شاهد بدون پرایمینگ شد (به ترتیب ۷۰۳۰ و ۶۵۰۷ کیلوگرم در هکتار). محلول پاشی اکسین و سیتوکینین بر قنوسنتز و پروتئین‌های محلول برگ پرچم اثر مثبت داشت. بعلاوه تعداد سلول‌های آندوسپرم دانه در این تیمارها افزایش داشتند. بیشترین تأثیر در افزایش قدرت منبع در محلول پاشی سیتوکینین در هر دو زمان محلول پاشی مشاهده شد. سرعت پر شدن دانه نیز در محلول پاشی سیتوکینین - سیتوکینین بیشتر بود (۱/۷۹ میلی‌گرم در دانه در روز) بود. عملکرد دانه در تیمار محلول پاشی سیتوکینین در هر دو مرحله (۷۸۹۱ کیلوگرم در هکتار) در مقایسه با عدم محلول پاشی، ۲۴/۷ درصد بیشتر بود. نتایج این آزمایش نشان داد که پرایمینگ بذر باعث افزایش تعداد سنبله‌ها در واحد سطح شد. محلول پاشی اکسین و سیتوکینین نیز با افزایش قدرت منبع و مخزن، می‌توانند باعث افزایش عملکرد دانه گندم شوند.

واژه‌های کلیدی: پر شدن دانه، تنظیم کننده‌های رشد، سلول‌های آندوسپرم، گندم و هیدروپرایمینگ.

مقدمه

یکی از عوامل افزایش عملکرد در واحد سطح، افزایش درصد و سرعت جوانه‌زنی بذرها و استقرار گیاهچه‌های حاصل از بذرهای کشت شده است (Aboutalebian *et al.*, 2008). هرچه سرعت جوانه‌زنی و درصد بذرهای جوانه زده در مزرعه بیشتر باشد، استفاده گیاهچه‌های سبز شده از نور، آب و عناصر غذایی بیشتر خواهد شد. تنش‌هایی چون خشکی، دماهای پایین و بالا در هنگام جوانه‌زنی، سله بستن خاک، زمان کشت نامناسب، آماده نبودن کافی بستر بذر و غیره از جمله عواملی هستند که استقرار گیاهچه‌ها را در مزرعه با محدودیت مواجه می‌کنند (Farooq *et al.*, 2008; McDonald, 2000). به طور نظری کیفیت بذر به طور مستقیم و یا غیرمستقیم بر عملکرد گیاهان زراعی اثر می‌گذارد. اثر غیر مستقیم شامل درصد و زمان از کاشت تا سبز شدن (سرعت سبز شدن) است که از طریق تغییر تراکم بوته، آرایش فضایی و بقای آنها، بر عملکرد اثر می‌گذارد (Ellis, 1992). یکی از روش‌هایی که بنیه بذر و استقرار گیاهچه‌ها را در مزرعه بهبود می‌بخشد، پرایمینگ بذر است (McDonald, 2000).

عبدالرحمنی و همکاران (Abdolrahmani *et al.*, 2011) گزارش دادند که هیدروپرایمینگ بذر جو در شرایط دیم، باعث افزایش تولید ماده خشک گیاه در واحد سطح نسبت به تیمار بدون پرایمینگ شد. درصد پوشش سبز زمین در مرحله گلدهی و سرعت رشد گیاه نیز در این تیمار بیشتر بود. در آزمایش ایشان بهبود عملکرد دانه در اثر هیدروپرایمینگ به استفاده بهینه از منابع و استقرار سریع تر گیاهان نسبت داده شد. در یک آزمایش گزارش شد که پرایمینگ بذر باعث افزایش عملکرد کاه و دانه برنج در روش خشکه کاری (کشت مستقیم بذر) شد (Rehman *et al.*, 2011). ابوطالبیان و همکاران (Aboutalebian *et al.*, 2008) گزارش دادند که هیدروپرایمینگ بذر گندم با آب، باعث افزایش

سرعت و درصد جوانه‌زنی ارقام دیم در هر سه منطقه سردسیر (همدان)، معتدل (کرج) و گرمسیر (سرپل ذهاب) و رقم آبی الوند در همدان در هر دو زمان کاشت (به موقع و دیر هنگام)، شد.

سرعت پرشدن دانه‌ها در غلات اساساً با قدرت مخزن فیزیولوژیک تعیین می‌شود (Yang *et al.*, 2003).

در طول پرشدن دانه، دانه‌ها مخازن بسیار قوی برای کربوهیدرات‌ها هستند. قدرت مخزن به معنای توانایی یک مخزن فیزیولوژیک در رقابت با سایر مخازن جهت ورود مواد غذایی است که شامل اندازه و فعالیت مخزن می‌باشد. اندازه مخزن یک مفهوم فیزیکی است که شامل تعداد و اندازه سلول‌ها است. فعالیت مخزن یک مفهوم فیزیولوژیک است که شامل چندین عامل و آنزیم‌های کلیدی دخیل در مصرف و ذخیره کربوهیدرات‌ها است (Brenner and Cheikh, 1995).

عقیده بر این است که هورمون‌های گیاهی از جمله سیتوکینین و اکسین ارتباط نزدیکی با نمو دانه دارند و از طریق تاثیر بر تقسیم و بزرگ شدن سلول‌های آندوسپرم و یا کنترل ورود و خروج مواد پرورده به دانه، اندازه مخزن را تعیین می‌کنند (Xu *et al.*, 2007). در غلات سطوح بالای سیتوکینین‌ها معمولاً در سلول‌های آندوسپرم دانه‌های در حال نمو یافت می‌شود که ممکن است برای تقسیم سلولی در طول مرحله اولیه شکل‌گیری دانه مورد نیاز باشد (Brenner and Cheikh, 1995). بیشترین غلظت اکسین نیز در مرحله اولیه رشد دانه گزارش شده است که احتمالاً این تنظیم کننده رشد در تقسیم سلولی با سیتوکینین، به صورت همسازی عمل می‌کند و بنابراین ممکن است همانند سیتوکینین در تسریع تقسیم سلولی و شکل‌گیری اندازه مخزن، نقش کلیدی داشته باشد (Saeidi *et al.*, 2006; Winger *et al.*, 1998). گزارش شده است که سیتوکینین به صورت مستقیم بر شاخص‌های فتوسنتزی مانند کلروفیل و سنتز پروتئین و پایداری آنها و فعالیت‌های آنزیمی تأثیر گذاشته و در

افت عملکرد ناشی از تأخیر در کاشت را تا اندازه‌ای جبران کند (Farooq *et al.*, 2008). آزمایش حاضر با هدف ارزیابی اثر پرایمینگ بذر و محلول پاشی اکسین و سیتو کینین بر عملکرد دانه گندم رقم چمران در شرایط اقلیمی اهواز انجام شد.

مواد و روش‌ها

به منظور بررسی اثر پرایمینگ بذر و محلول پاشی تنظیم کننده‌های رشد اکسین و سیتو کینین بر عملکرد دانه گندم رقم چمران، آزمایشی به صورت فاکتوریل در قالب طرح بلوک‌های کامل تصادفی با سه تکرار در مزرعه تحقیقاتی دانشکده کشاورزی دانشگاه شهید چمران اهواز طی دو سال زراعی ۹۵-۱۳۹۴ و ۹۶-۱۳۹۵ انجام شد. تیمارهای پرایمینگ در دو سطح؛ هیدروپرایمینگ و بدون پرایمینگ (شاهد) و محلول پاشی تنظیم کننده‌های رشد در نه سطح، در یک و دو هفته پس از گلدهی بودند که جزئیات آن در جدول ۲ ارائه شده است. محلول پاشی در هر مرحله با غلظت ۵۰ میکرومولار (Ghorbani Javid *et al.*, 2011) اکسین (Indole 3- Acetic Acid free acid, Sigma) و سیتو کینین (Kinetin, Sigma) انجام شد. از تیپول با نسبت ۰/۵ درصد حجمی به عنوان مویان استفاده شد. پاشش تنظیم کننده‌های پس از غروب آفتاب (جهت جلوگیری از تجزیه سریع آن‌ها توسط نور خورشید) انجام شد. در هر مرحله، محلول پاشی با استفاده از سمپاش و به صورتی انجام شد که بوته‌ها کاملاً خیس شوند. جهت هیدروپرایمینگ، بذرها به مدت هشت ساعت (بر اساس نتایج آزمایش مقدماتی) در آب مقطر همراه با هوادهی در دمای ۲۴ درجه سانتیگراد در فیتوترون خیسانده شده و سپس به مدت ۴۸ ساعت در دمای ۲۷ درجه سانتیگراد خشک شدند (Giri and Schillinger., 2003). در هر کرت آزمایشی، بذرها در ده خط به طول سه متر و با تراکم ۴۰۰ بوته در

نهایت سرعت و پایداری فتوسنتز در واحد زمان را افزایش می‌دهد (Yang *et al.*, 2003). قربانی جاوید و همکاران (Ghorbani Javid *et al.*, 2011) اثر محلول پاشی اکسین و سیتو کینین را در مرحله زایشی روی عملکرد دانه دو رقم متحمل و حساس به شوری برنج مورد ارزیابی قرار دادند. نتایج نشان داد که کاربرد اکسین و سیتو کینین باعث افزایش عملکرد دانه و وزن هزار دانه شد و مقادیر آنها در هر دو رقم برنج در شرایط بدون تنش در مقایسه با تنش شوری افزایش یافت. در آزمایش گوپتا و همکاران (Gupta *et al.*, 2003) اثر مصرف سیتو کینین خارجی (بنزیل آدنین) روی دانه‌های سه ژنوتیپ گندم (از لحاظ تحمل به دمای بالا) در دو زمان کاشت به موقع و دیر هنگام نشان داده شد که در کاشت تاخیری، کاربرد بنزیل آدنین در زمان گلدهی باعث افزایش وزن دانه در ژنوتیپ‌های متحمل شد، در حالی که در کاشت به موقع، کاربرد بنزیل آدنین در زمان گلدهی باعث افزایش وزن دانه در هر سه ژنوتیپ گردید.

در اقلیم‌های مدیترانه‌ای (مانند خوزستان) که زمستان ملایمی دارند و گندم در پاییز کشت می‌شود، گیاه در مرحله گلدهی تا رسیدگی فیزیولوژیک، با تنش گرمای انتهای فصل مواجه شده و عملکرد آن کاهش می‌یابد، زیرا در دماهای بالا گیاهان باید چرخه زندگی خود را در یک دوره کوتاه کامل کنند و تجمع نشاسته در آنها زودتر پایان می‌یابد (Khan *et al.*, 2010). استفاده از تنظیم کننده‌های رشد سیتو کینین و اکسین با توجه به اثراتی که بر رشد و نمو دانه دارند، احتمالاً باعث افزایش عملکرد دانه در این شرایط خواهد شد. بعلاوه در شرایطی که کشت گندم با تأخیر مواجه می‌شود، جوانه‌زنی سریع، سبز شدن یکنواخت و استقرار بهتر گیاهچه‌ها از ضرورت‌های لازم جهت حفظ توان تولید می‌باشند. پرایمینگ بذر می‌تواند از طریق ظهور سریع‌تر گیاهچه و استقرار بهتر گیاهچه‌ها،

متر مربع در ۲۹ آذر ماه در هر دو سال آزمایش (زمان کاشت نسبتاً دیر هنگام) کشت شدند. کوددهی (NPK) جدول ۱- مشخصات فیزیکی و شیمیایی خاک محل اجرای آزمایش

Table 1. Physical and chemical properties of the soil at experiment site

| بافت خاک Soil texture | هدایت الکتریکی EC(dS.m ⁻¹) | اسیدیته pH | کربن آلی Organic carbon (%) | نیترژن کل Total N (%) | فسفر قابل جذب P _{ava} (mg.kg ⁻¹) | پتاسیم قابل جذب K _{ava} (mg.kg ⁻¹) |
|--------------------------|---|---------------|--------------------------------|--------------------------|--|--|
| لومی رسی Clay- loam | 3.2 | 7.75 | 0.67 | 0.054 | 7.7 | 165.8 |

و بر اساس تناسب مشخص شد. تعداد دانه در سنبله نیز بر مبنای میانگین ۲۰ سنبله تعیین شد. به منظور اندازه گیری عملکرد بیولوژیک و عملکرد دانه، دو ردیف اول و انتها و نیم متر از ابتدا و انتهای بقیه ردیف‌ها به عنوان حاشیه حذف و محصول از سطح باقیمانده (۱/۶ متر مربع) برداشت شد.

بر مبنای نتایج آزمون خاک و بر اساس ۱۵۰ کیلوگرم در هکتار نیترژن خالص (در دو مرحله؛ زمان کاشت و شروع ساقه رفتن)، ۸۰ کیلوگرم در هکتار P₂O₅ و ۱۰۰ کیلوگرم در هکتار K₂O (در زمان کاشت) انجام شد. تعداد سنبله در متر مربع با شمارش تعداد سنبله‌های واقع در دو نمونه تصادفی از کوادرات ۲۵۰ سانتی متر مربعی

جدول ۲- زمان بندی محلول پاشی تنظیم کننده‌های رشد

Table 2. Timing of application of growth regulators

| تیمارهای محلول پاشی Growth regulator application treatments | ۶ و ۷ روز بعد از گلدهی 6 and 7 days after anthesis | ۱۳ و ۱۴ روز بعد از گلدهی 13 and 14 days after anthesis |
|--|---|---|
| | T1 | Water |
| T2 | IAA | Water |
| T3 | Water | IAA |
| T4 | IAA | IAA |
| T5 | CK | Water |
| T6 | Water | CK |
| T7 | CK | CK |
| T8 | IAA | CK |
| T9 | CK | IAA |

Water: محلول پاشی با آب (شاهد)، IAA: محلول پاشی اکسین، CK: محلول پاشی سیتوکینین

یک ظهر بطور همزمان در مزرعه انجام شد. برای اندازه گیری میزان کلروفیل a و b برگ پرچم در هر تیمار در زمان‌های ذکر شده، از روش آرنون (Arnon, 1949) استفاده شد. میزان جذب نور توسط عصاره با استفاده از دستگاه اسپکتروفتومتر و در طول موج‌های ۶۶۳ و ۶۴۵ نانومتر اندازه گیری شد. اندازه گیری پروتئین‌های محلول با استفاده از روش برادفورد (Bradford, 1976) انجام شد. میزان جذب نور محلول با استفاده از دستگاه

در زمان‌های ۲۱ و ۲۸ روز بعد از گلدهی، از هر کرت ۱۰ بوته به طور تصادفی انتخاب و برگ پرچم آنها جدا شده و به سرعت به آزمایشگاه منتقل و در دمای ۲۰- درجه سانتی گراد برای اندازه گیری رنگیزه‌های فتوسنتزی و پروتئین‌های محلول نگهداری شدند. سرعت فتوسنتز با استفاده از دستگاه اندازه گیری فتوسنتز (LCA-4, ADS, UK) و هدایت روزنه‌ای با استفاده از دستگاه پورومتر (Prometer, ELE, UK) در قسمت میانی برگ‌های پرچم بین ساعات ده صبح تا

اسپکتروفتومتر در طول موج ۴۹۵ نانومتر اندازه گیری شد. جهت اندازه گیری سرعت و دوره مؤثر پر شدن دانه به روش هاشمی دزفولی و مرعشی (Hashemi Dezfouli And Marashi, 1995) انجام شد. برای این کار از ۱۰ روز بعد از گلدهی تا رسیدگی فیزیولوژیک دانه‌ها به فواصل پنج روز، پنج سنبله از هر کرت به صورت تصادفی برداشت و در آون خشکانده شدند. سپس دانه‌های چهار سنبله میانی هر سنبله جدا و وزن شدند. پس از ترسیم منحنی رشد دانه، شیب خط، سرعت پر شدن دانه در مرحله خطی رشد دانه شناخته شد و دوره مؤثر پر شدن دانه از تقسیم میانگین وزن دانه در زمان برداشت بر سرعت پر شدن دانه در مرحله خطی بدست آمد. جداسازی و شمارش سلول‌های آندوسپرم بر اساس روش لیانگ و همکاران (Liang et al., 2001) انجام شد. میزان قندهای محلول دانه با استفاده از روش دابیوس و همکاران (Dubios et al., 1956) و میزان نشاسته دانه به روش واکر و همکاران (Walker et al., 2008) اندازه گیری شد. تجزیه‌های آماری با استفاده از نرم افزار SAS نسخه ۹/۲ و مقایسه میانگین‌ها با استفاده از آزمون چند دامنه‌ای دانکن در سطح احتمال پنج درصد انجام شد.

نتایج و بحث

نتایج تجزیه واریانس نشان داد که پرایمینگ بذر اثر معنی داری بر تعداد سنبله‌ها در مترمربع داشت و در مورد اثر متقابل سال و پرایمینگ این اثر در سال اول معنی دار و در سال دوم معنی دار نبود. میانگین دمای هوا در دوره کاشت تا سبز شدن در سال‌های اول و دوم به ترتیب ۱۱/۰ و ۱۷/۵ درجه سانتی گراد بود، بنابراین به نظر می‌رسد که اثرات مثبت پرایمینگ بر سبز شدن گیاهچه‌ها، در شرایط دمایی نامناسب سال اول بیشتر بوده است که نتیجه این موضوع می‌تواند تأثیر بیشتر آن بر افزایش تعداد سنبله‌ها در واحد سطح در سال اول

آزمایش باشد (جدول ۴). در آزمایش حاکومات و همکاران (Hakoomat et al., 2013) نیز گزارش شد که هیدروپرایمینگ بذر، باعث کاهش مدت زمان سبز شدن گیاهچه‌های گندم شد. نتایج مشابهی در مورد سایر گیاهان از جمله سورگوم، ذرت، نخود و برنج مبنی بر اینکه پرایمینگ بذر باعث افزایش درصد جوانه‌زنی، سبز شدن سریع‌تر، رشد قوی‌تر و استقرار یکنواخت گیاهچه‌ها می‌شود، گزارش شده است (Harris et al., 2001). در آزمایش حاضر، اثر پرایمینگ بذر بر تعداد دانه در سنبله معنی دار بود و در هیدروپرایمینگ تا ۰/۹۵ دانه افزایش یافت. در آزمایش عبدالرحمنی و همکاران (Abdolrahmani et al., 2007) اثر مثبت پرایمینگ بذر بر شاخص‌های رشد و عملکرد دانه به سبز شدن بهتر و استقرار سریع‌تر گیاهچه‌ها و استفاده بهتر از تابش، رطوبت خاک و عناصر غذایی به وسیله گیاهان حاصل از بذرهای پرایم شده، نسبت داده شد. با توجه به اینکه تنظیم کننده‌های رشد بعد از گلدهی محلول پاشی شدند، تعداد سنبله در مترمربع و تعداد دانه در سنبله تحت تأثیر این تیمارها قرار نگرفت. اثر پرایمینگ بذر بر عملکرد بیولوژیک معنی دار بود و هیدروپرایمینگ باعث افزایش عملکرد بیولوژیک تا حدود ۱۱ درصد شد (جدول ۳). عملکرد بیولوژیک در سال دوم آزمایش به صورت معنی داری بیشتر از سال اول بود که با بیشتر بودن تعداد سنبله‌ها در مترمربع هماهنگی داشت (جدول ۳).

نتایج تجزیه واریانس نشان داد که اثر محلول پاشی در هر دو مرحله بر ویژگی‌های برگ پرچم معنی دار بود، ولی اثر پرایمینگ و اثر متقابل پرایمینگ و محلول پاشی بر آنها معنی دار نبود. محلول پاشی سیتوکینین در هر دو مرحله در روز ۲۱ پس از گلدهی، بیشترین سرعت فتوسنتز و هدایت روزنه‌ای را داشت و تیمار شاهد (در مورد سرعت فتوسنتز) و تیمار شاهد و محلول پاشی اکسین در یک هفته بعد از گلدهی

(در مورد هدایت روزنه‌ای)، بدون اختلاف معنی دار، گلدهی نیز محلول‌پاشی سیتو کینین در هر دو مرحله کمترین مقدار را داشتند. در روز ۲۸ روز پس از بیشترین سرعت فتوسنتز و هدایت روزنه‌ای را داشت و جدول ۳- مقایسه میانگین تعداد دانه در سنبله، عملکرد دانه و عملکرد بیولوژیک گندم در تیمارهای سال و پرایمینگ بذر

Table 3. Mean comparison of No. of grain.spike⁻¹, grain yield and biological yield of wheat in year and seed priming treatments

| Year | سال | دانه در سنبله No. Grain.spike ⁻¹ | عملکرد دانه Grain yield (kg.ha ⁻¹) | عملکرد بیولوژیک Biological yield (kg.ha ⁻¹) |
|---------------------------|---------------|--|---|--|
| 2015-2016 | ۱۳۹۴-۱۳۹۵ | 34.2a | 6497b | 13688b |
| 2016-2017 | ۱۳۹۵-۱۳۹۶ | 34.3a | 7040a | 15275a |
| Seed priming | پرایمینگ بذر | | | |
| Hydropriming | هیدروپرایمینگ | 34.8a | 7030a | 15272a |
| Without priming (control) | بدون پرایمینگ | 33.8b | 6507b | 13691b |

در هر ستون میانگین‌هایی که دارای حروف مشترک هستند، بر اساس آزمون چند دامنه‌ای دانکن در سطح احتمال پنج درصد تفاوت معنی‌داری ندارند. Means in each column followed by similar letter(s) are not significantly different at 5% probability level, using Duncan's Multiple Range Test

جدول ۴- مقایسه میانگین تعداد سنبله در مترمربع گندم در اثر متقابل تیمارهای سال و پرایمینگ بذر

Table 4. Mean comparison of No. of spike.m⁻² of wheat in year × seed priming treatments

| Year | سال | پرایمینگ بذر Seed priming | سنبله در مترمربع Spike.m ⁻² |
|-----------|-----|------------------------------|---|
| ۱۳۹۴-۱۳۹۵ | | Hydropriming | هیدروپرایمینگ 485.0b |
| 2015-2016 | | Without priming (control) | بدون پرایمینگ 428.0c |
| ۱۳۹۵-۱۳۹۶ | | Hydropriming | هیدروپرایمینگ 503.2a |
| 2016-2017 | | Without priming (control) | بدون پرایمینگ 490.0ab |

در هر ستون میانگین‌هایی که دارای حروف مشترک هستند، بر اساس آزمون چند دامنه‌ای دانکن در سطح احتمال پنج درصد تفاوت معنی‌داری ندارند. Means in each column followed by similar letter(s) are not significantly different at 5% probability level, using Duncan's Multiple Range Test

فتوسنتزی در اثر مصرف خارجی اکسین نیز گزارش شده است (Amal et al., 2009). اکسین‌ها اولین هورمون گیاهی شناخته شده هستند که با توجه به توانایی در القای طویل شدن سلول در ساقه‌ها، برگ‌ها و افزایش فعالیت‌های فتوسنتزی در گیاهان مورد توجه قرار گرفتند (Bajguz and Piotrowska, 2009).

بیشترین میزان کلروفیل a در برگ پرچم در روز ۲۱ پس از گلدهی در تیمار محلول‌پاشی سیتو کینین در هر دو مرحله دست آمد. تیمارهای محلول‌پاشی سیتو کینین - آب، اکسین - سیتو کینین و سیتو کینین - اکسین (به ترتیب در زمان‌های یک هفته و

بعد از آن محلول‌پاشی اکسین در یک هفته بعد از گلدهی و سیتو کینین در زمان دو هفته پس از گلدهی، بیشترین مقدار را دارا بودند (جدول ۵). به نظر می‌رسد که تأثیر محلول‌پاشی سیتو کینین بر افزایش سرعت فتوسنتز و هدایت روزنه‌ای بیشتر از محلول‌پاشی اکسین بوده است. همچنین مشاهده شد که تداوم اثر سیتو کینین بر این صفات بیشتر از اکسین بوده است. سعیدی و همکاران (Saeidi et al., 2006) گزارش دادند که محلول‌پاشی سیتو کینین با افزایش میزان فتوسنتز در واحد سطح برگ پرچم و هدایت روزنه‌ای در ارقام گندم همراه بود. افزایش معنی‌دار رنگیزه‌های

توتون، بیان ژن *ZOG1* (ز آنتین گلیکوزیل ترانسفراز؛ *zeatin o-glucosyltransferase*) (Havlova *et al.*, 2008) باعث تأخیر در پیری شدند.

نتایج نشان داد که در روز ۲۱ پس از گلدهی، در کلیه تیمارهای محلول پاشی محتوی پروتئین‌های محلول برگ پرچم به صورت معنی داری افزایش یافت. در روز ۲۸ پس از گلدهی، بیشترین محتوی پروتئین‌های محلول مربوط به محلول پاشی سیتو کینین - سیتو کینین بود و تیمارهای محلول پاشی آب - آب، اکسین - آب و آب - اکسین بدون اختلاف معنی دار با یکدیگر کمترین محتوی پروتئین‌های محلول را داشتند (جدول ۵). شواهد زیادی وجود دارد که هورمون‌های داخلی، تا اندازه زیادی فعالیت آنزیم‌های کلیدی برای سنتز و تجمع نشاسته مانند آنزیم‌های ساکارز فسفات سینتاز، ADP گلوکز پیروفسفوریلاز، فروکتوز او ۶ بی فسفاتاز را که در تولید مواد پرورده فتوسنتزی، بارگیری آوند آبکش، انتقال و تسهیم دخیل هستند را تنظیم می کنند (Brenner and Cheikh, 1995). افزایش فعالیت این آنزیم‌ها می تواند باعث تأمین بیشتر مواد فتوسنتزی برای انتقال به دانه و تسریع در انتقال این مواد به دانه‌های در حال رشد و کاهش محدودیت مبدأ فیزیولوژیکی شود. نتایج آزمایش وینگر و همکاران (Wingler *et al.*, 1998) نشان داد که سیتو کینین، تخریب کلروفیل و آنزیم‌های مؤثر در فتوسنتز را به تأخیر می اندازد.

اثر محلول پاشی سیتو کینین و اکسین هورمون پاشی بر خصوصیات مرتبط با دانه معنی دار بود، ولی اثر پرایمینگ و اثر متقابل پرایمینگ و محلول پاشی بر خصوصیات ارزیابی شده معنی دار نبود. نتایج مقایسه میانگین‌ها نشان داد که محلول پاشی تنظیم کننده‌های رشد در یک هفته پس از گلدهی باعث افزایش معنی دار تعداد سلول‌های آندوسپرم دانه نسبت به دو هفته پس از گلدهی شد (جدول ۶). اثر محلول پاشی

دو هفته بعد از گلدهی) بدون اختلاف معنی دار با یکدیگر، بعد از محلول پاشی سیتو کینین - سیتو کینین، مقدار کلروفیل a بیشتری را دارا بودند. در روز ۲۸ پس از گلدهی، تیمارهای محلول پاشی سیتو کینین - سیتو کینین و آب - آب به ترتیب بیشترین و کمترین مقادیر کلروفیل a را داشتند. بر اساس نتایج مقایسه میانگین‌ها بیشترین میزان کلروفیل b برگ پرچم در روز ۲۱ پس از گلدهی در تیمار محلول پاشی سیتو کینین - سیتو کینین و کمترین مقدار آن در تیمارهای محلول پاشی آب - آب، اکسین - آب و آب - اکسین (بدون اختلاف معنی دار با یکدیگر) بدست آمد. در روز ۲۸ پس از گلدهی، محلول پاشی سیتو کینین - سیتو کینین بیشترین میزان کلروفیل b و تیمارهای محلول پاشی آب - سیتو کینین و اکسین - سیتو کینین (بدون اختلاف معنی دار با یکدیگر)، در رتبه بعدی قرار گرفتند. تیمارهای محلول پاشی آب - آب و اکسین - آب نیز بدون اختلاف معنی دار با یکدیگر، کمترین میزان کلروفیل b را دارا بودند (جدول ۵).

نتایج این آزمایش نشان داد که محلول پاشی سیتو کینین و اکسین باعث کند شدن روند پیری گیاه شد. در آزمایش سعیدی و همکاران (Saeidi *et al.*, 2006) گزارش شد که محلول پاشی سیتو کینین علاوه بر افزایش نسبی محتوی کلروفیل a و b باعث افزایش پایداری نسبی آنها نیز شد. در آزمایش اشرف و همکاران (Ashraf *et al.*, 2006) گزارش شد که کاربرد اکسین در افزایش رشد و کارایی فتوسنتزی جو در هر دو شرایط بدون تنش و تنش آب مؤثر بود. سیتو کینین با فرایندهایی که منجر به پیری برگ می شوند، مرتبط دانسته شده است. در گیاهان تراریخته برنج، بیان ژن *IPT* (ایزوپنتیل ترانسفراز؛ یکی از آنزیم‌های مسیر بیوسنتز سیتو کینین) (Peleg *et al.*, 2011) و در گیاهان تراریخته

سیتو کینین و اکسین بر تعداد سلول‌های آندوسپرم دانه نیز نسبتاً مشابه بود. دیویس (Davies, 1987) گزارش داد که اکسین قادر است تقسیم سلولی را همانند سیتو کینین و یا در مشارکت با آن تحریک کند و غلظت بالای اکسین در دانه‌ها، می‌تواند باعث تولید بیشتر سیتو کینین در دانه‌های در حال رشد شود. برنر و چیخ (Brenner and Cheikh, 1995) گزارش دادند که در مرحله پرشدن دانه‌ها، غلظت اکسین در دانه‌های در حال رشد به حداکثر رسیده و در تنظیم پرشدن دانه نقش اساسی دارد. نتایج تحقیقات نشان داده است که افزایش سطح سیتو کینین در مدت نمو دانه، باعث افزایش فعالیت سلولی شده و افزایش تولید سلول‌های آندوسپرم می‌شود و یا به افزایش انتقال مواد پرورده کمک می‌کند (Herzog, 1982). نتایج یک آزمایش نشان داد که در ژنوتیپ‌های گندم دانه درشت‌تر، مواد شبه سیتو کینین بیشتری وجود داشت و رشد این دانه‌ها در اثر مصرف سیتو کینین خارجی افزایش یافت (Dua and Bhardwaj, 1979).

بر اساس نتایج مقایسه میانگین‌ها به نظر می‌رسد که بیشتر بودن میزان فتوسنتز، هدایت روزنه‌ای، رنگیزه‌های فتوسنتزی و پروتئین‌های محلول برگ پرچم در تیمارهای محلول‌پاشی سیتو کینین - سیتو کینین باعث تأمین بیشتر مواد فتوسنتزی برای پر شدن دانه و انتقال و تسهیم این مواد به سمت دانه‌ها شده و در نتیجه سرعت پر شدن دانه‌ها افزایش یافته است. در تیمارهای محلول‌پاشی اکسین - آب و سیتو کینین - آب به دلیل مصرف تنظیم کننده‌های رشد در هفته اول پس از گلدهی، تعداد سلول‌های آندوسپرم دانه افزایش یافت، است ولی به دلیل اینکه در هفته دوم پس از گلدهی محلول‌پاشی انجام نشد، در مقایسه با سایر تیمارها، سرعت پر شدن دانه کمتر و دوره مؤثر پر شدن دانه بیشتر بود (جدول ۶).

نتایج نشان داد که در تیمارهایی که در آنها در هر دو مرحله محلول‌پاشی انجام شده بود، وزن هزار دانه

بیشتر بوده است. به نظر می‌رسد که محلول‌پاشی در هفته دوم پس از گلدهی در افزایش انتقال مواد پرورده به دانه‌ها مؤثر بوده است. با افزایش تقسیمات سلولی در اثر محلول‌پاشی تنظیم کننده‌های رشد و در نتیجه افزایش تعداد سلول‌های آندوسپرم، اندازه مخزن افزایش یافته و نیاز به کربوهیدرات بیشتر می‌شود. مقایسه میانگین وزن هزاردانه در میان تیمارهای هورمون‌پاشی نشان داد که محدودیت مبدأ فیزیولوژیکی در محلول‌پاشی‌های آب - آب، اکسین - آب و سیتو کینین - آب (محلول‌پاشی به ترتیب در زمان‌های یک و دو هفته پس از گلدهی) بیشتر و وزن هزار دانه کمتر بوده است. در محلول‌پاشی‌های اکسین - آب و سیتو کینین - آب با وجود محلول‌پاشی در هفته اول پس از گلدهی، احتمالاً محدودیت مبدأ در زمان پر شدن دانه باعث معنی‌دار نبودن اختلاف وزن هزاردانه آنها با محلول‌پاشی آب - آب بوده است. در مورد محتوای قندهای محلول و محتوی نشاسته دانه با توجه به نتایج مقایسه میانگین‌ها (جدول ۶) به نظر می‌رسد که محلول‌پاشی اکسین و سیتو کینین در هفته دوم پس از گلدهی در افزایش محتوی نشاسته دانه تبدیل قندها به نشاسته مؤثرتر بوده است. بهاتیا و سینگ (Bhatia and Singh, 2002) نیز گزارش دادند که مصرف IAA موجب افزایش محتوای نشاسته در دانه‌های سورگوم شد و این موضوع در سطح تیماری IAA ۵۰ μM بارزتر بود. آنها نشان دادند که IAA واسطه افزایش در پیوستن ^{14}C (قند + نشاسته) به نشاسته گردید که نشان دهنده نقش مثبت این هورمون در تغییر شکل دادن قندها به نشاسته در دانه است. در آزمایش پلگ و همکاران (Peleg *et al.*, 2011) مقایسه بین بوته‌های تیپ وحشی و بوته‌های تراریخته برنج $PSARK: IPT$ ، نشان داد که بین بیان ژن‌های کد کننده آنزیم‌های واسطه در پیوستن و هموستازی سیتو کینین تفاوت وجود داشت. بررسی اثر بیان IPT و سنتز سیتو کینین روی روابط منبع و مخزن نشان داد که

" اثر پرایمینگ بذر و محلول پاشی اکسین...خمدی و همکاران، ۱۳۹۸، ۴۴-۳۱"

محتوای نشاسته در دانه‌های بدست آمده از بوته‌های
تراریخته با آبیاری مناسب و تحت تنش، نسبت به
بوته‌های تیپ وحشی افزایش معنی داری داشت. نتایج
تجزیه واریانس نشان داد که اثر سال، پرایمینگ و
همچنین اثر محلول پاشی بر عملکرد دانه معنی دار بود.
عملکرد دانه در سال دوم آزمایش به صورت معنی داری

جدول ۵- مقایسه میانگین خصوصیات برگ پرچم گندم در تیمارهای محلول پاشی اکسین و سیتوکینین

Table 5. Mean comparison of flag leaf characteristics of wheat in auxin and cytokinin application treatments

| T | تیمارهای محلول پاشی Growth regulator application treatments | | سرعت فتوسنتز Rate of photosynthesis ($\mu\text{mol.m}^{-1}.\text{s}^{-1}$) | | هدایت روزنه‌ای Stomatal conductance ($\text{mol CO}_2.\text{m}^{-1}.\text{s}^{-1}$) | | کلروفیل a Chlorophyll a (mg.g^{-1} FW) | | کلروفیل b Chlorophyll b (mg.g^{-1} FW) | | پروتئین‌های محلول Soluble proteins (mg.g^{-1} FW) | |
|----|---|---|--|----------|---|----------|--|----------|--|----------|---|----------|
| | ۶ و ۷ روز پس از گلدهی 6 and 7 DPA | ۱۳ و ۱۴ روز پس از گلدهی 13 and 14 DPA | (21 DPA) | (28 DPA) | (21 DPA) | (28 DPA) | (21 DPA) | (28 DPA) | (21 DPA) | (28 DPA) | (21 DPA) | (28 DPA) |
| T1 | Water | Water | 19.5f | 5.69g | 0.570f | 0.120h | 1.36e | 0.45h | 0.390d | 0.100f | 9.7c | 4.97d |
| T2 | IAA | Water | 21.1e | 6.01g | 0.585ef | 0.130g | 1.45d | 0.47g | 0.400d | 0.103f | 10.3b | 5.0d |
| T3 | Water | IAA | 21.2ed | 7.05f | 0.600e | 0.200f | 1.47d | 0.63f | 0.396d | 0.147e | 10.3b | 5.1cd |
| T4 | IAA | IAA | 22.1cd | 7.87e | 0.665d | 0.250e | 1.62c | 0.86e | 0.577c | 0.171d | 10.4ab | 5.4bc |
| T5 | CK | Water | 22.1cd | 7.86e | 0.670d | 0.245e | 1.66bc | 0.86e | 0.590bc | 0.175cd | 10.4ab | 5.3bcd |
| T6 | Water | CK | 22.4c | 10.07c | 0.680cd | 0.300c | 1.64c | 0.94c | 0.600b | 0.274b | 10.5ab | 5.6b |
| T7 | CK | CK | 24.5a | 11.16a | 0.755a | 0.360a | 1.82a | 1.18a | 0.802a | 0.296a | 10.8a | 6.0a |
| T8 | IAA | CK | 23.5b | 10.79b | 0.705b | 0.350b | 1.70b | 1.05b | 0.607b | 0.280b | 10.7ab | 5.6b |
| T9 | CK | IAA | 23.4b | 8.49d | 0.700bc | 0.275d | 1.69b | 0.89d | 0.596b | 0.182c | 10.7ab | 5.5b |

در هر ستون میانگین‌هایی که دارای حروف مشترک هستند، بر اساس آزمون چند دامنه‌ای دانکن در سطح احتمال پنج درصد تفاوت معنی‌داری ندارند

Means in each column followed by similar letter(s) are not significantly different at 5% probability, using Duncan's Multiple Range Test

جدول ۶- مقایسه میانگین خصوصیات دانه، عملکرد دانه و شاخص برداشت گندم در تیمارهای محلول پاشی اکسین و سیتوکینین

Table 6. Mean comparison of grain characteristics, grain yield and harvest index of wheat in auxin and cytokinin application treatments

| تیمارهای محلول پاشی | | تعداد سلول‌های | | | | | | | | |
|---|-----------------------|-----------------------------|---|--|--------------------------------------|-----------------------|--|--|------------------------------------|-------------------|
| Growth regulator application treatments | | آندوسپرم دانه $\times 10^3$ | سرعت پر شدن دانه | دوره مؤثر پر شدن دانه | وزن هزار دانه | قندهای محلول دانه | نشاسته دانه | عملکرد دانه | شاخص برداشت | |
| T | روز ۶ و ۷ پس از گلدهی | روز ۱۳ و ۱۴ پس از گلدهی | Grain endosperm cell number $\times 10^3$ | Grain filling rate (mg.day ⁻¹) | Effective grain filling period (day) | 1000 Grain weight (g) | Soluble sugars content (mg.g ⁻¹ DW) | Starch content (mg.g ⁻¹ DW) | Grain yield (kg.ha ⁻¹) | Harvest index (%) |
| T1 | water | water | 235d | 1.33e | 26.1bc | 34.8d | 121a | 513c | 5942c | 38.9d |
| T2 | IAA | water | 277c | 1.22f | 29.0a | 35.5d | 119a | 520c | 6039c | 39.7d |
| T3 | water | IAA | 240d | 1.51d | 25.3cd | 38.3c | 111bc | 559ab | 6558bc | 43.0c |
| T4 | IAA | IAA | 284abc | 1.55cd | 27.1b | 41.9b | 109c | 569a | 7143ab | 47.0b |
| T5 | CK | water | 279bc | 1.18f | 30.0a | 35.4d | 118ab | 528bc | 6041c | 39.6d |
| T6 | water | CK | 242d | 1.59c | 24.5d | 38.9c | 108c | 576a | 6642bc | 43.6c |
| T7 | CK | CK | 292a | 1.79a | 26.3bc | 46.1a | 107c | 580a | 7891a | 51.2a |
| T8 | IAA | CK | 288ab | 1.71b | 26.2bc | 43.7b | 107c | 582a | 7505a | 48.7b |
| T9 | CK | IAA | 286abc | 1.56cd | 27.5b | 42.1b | 108c | 574a | 7155ab | 46.9b |

در هر ستون میانگین‌هایی که دارای حروف مشترک هستند، بر اساس آزمون چند دامنه‌ای دانکن در سطح احتمال پنج درصد تفاوت معنی‌داری ندارند

Means in each column followed by similar letter(s) are not significantly different at 5% probability, using Duncan's Multiple Range Test

بوده است که این موضوع باعث افزایش وزن هزار دانه و در نتیجه افزایش عملکرد دانه و شاخص برداشت شده است.

نتیجه گیری

بر اساس نتایج این آزمایش به نظر می‌رسد که افزایش معنی‌دار تعداد سنبله‌ها در مترمربع در اثر تیمار هیدروپرایمینگ بذر، باعث افزایش معنی‌دار عملکرد دانه نسبت به شاهد (بذرهای بدون پرایم) گردید. محلول‌پاشی اکسین و سیتو کینین روی روابط منبع- مخزن در سطح کل گیاه تأثیر گذاشته و باعث افزایش عملکرد دانه گندم شد. افزایش سطح سیتو کینین و اکسین در مدت نمو دانه، باعث افزایش تعداد سلول‌های آندوسپرم شد و بعلاوه سرعت فتوسنتز و پایداری آن در واحد زمان افزایش یافت. این تأثیر در محلول‌پاشی سیتو کینین در هر دو زمان (یک و دو هفته پس از گلدهی) بیشتر بود که احتمالاً می‌تواند به دلیل اثرات ویژه شناخته شده این تنظیم کننده رشد در تقسیمات سلولی و به تأخیر انداختن پیری گیاه باشد.

بیشتر از سال اول بود که احتمالاً به دلیل بیشتر بودن تعداد سنبله‌ها در متر مربع در این سال بوده است. نتایج نشان داد که هیدروپرایمینگ بذر باعث افزایش عملکرد دانه تا حدود هشت درصد شد که با افزایش تعداد سنبله در متر مربع در اثر هیدروپرایمینگ مرتبط بود (جدول ۴). مقایسه میانگین سطوح محلول‌پاشی اکسین و سیتو کینین نشان داد که عملکرد دانه در محلول‌پاشی‌هایی که در هر دو مرحله (یک و دو هفته پس از گلدهی)، انجام شده بود، تفاوت معنی‌داری نداشته و بیشتر از سایر تیمارها بود. عملکرد دانه در محلول‌پاشی سیتو کینین - سیتو کینین، ۲۴/۷ درصد بیشتر از شاهد بود (جدول ۶). مقایسه میانگین‌ها نشان داد که بیشترین شاخص برداشت مربوط به محلول‌پاشی سیتو کینین - سیتو کینین بود (جدول ۶). در این تیمار، در اثر افزایش تعداد سلول‌های آندوسپرم (بویژه در محلول‌پاشی سیتو کینین در هفته اول پس از گلدهی) و نیز در اثر افزایش میزان و سرعت دریافت مواد پرورده (بویژه در محلول‌پاشی سیتو کینین در هفته دوم پس از گلدهی) و تأثیر آن در به تأخیر انداختن زرد شدن و کاهش فتوسنتز برگ‌ها، ظرفیت دانه برای نمو، بیشتر

References

منابع مورد استفاده

- Aboutalebian, M. A., F. Sharifzadeh, M. R. Jahansouz, A. Ahmadi, and M. R. Naghavi. 2008. The Effect of seed priming on germination, stand establishment and yield of wheat (*Triticum aestivum* L.) cultivars in three different climates of Iran. Iran. J. Field Crops Sci. 39(1): 145-154. (In Persian with English abstract).
- Abdolrahmani, B., K. Ghassemi-Golezani, M. Valizadeh, V. Feizi-Asl, and A. R. Tvakoli. 2011. Effects of seed priming on seed vigor and grain yield of barley (*Hordeum vulgare* L. cv. Abidar) in rainfed conditions. Seed Plant Prod. J. 11(4): 337-352 (In Persian with English abstract).
- Abdolrahmani, B., K. Ghassemi-Golezani, M. Valizadeh and V. Feizi-Asl. 2007. Seed priming and seedling establishment of barley (*Hordeum vulgare*). J. Food Agric. Environ. 5: 179-184.
- Amal, M., E. Shrai, and A. M. Hegazi. 2009. Effect of acetylsalicylic acid, indole-3-butyric acid and gibberellic acid on plant growth and yield of pea (*Pisum sativum* L.). J. Basic Appl. Sci. 3: 3514-3523.
- Ashraf, M. Y., N. Azhar and M. Hussain. 2006. Indole acetic acid (IAA) induced changes in growth, relative water contents and gas exchange attributes of barley (*Hordeum vulgare* L.) grown under water stress

- conditions. *Plant Growth Regul.* 50:85–90.
- Arnon, D. I. 1949.** Copper enzymes in isolated chloroplasts: polyphenol-oxidase in *Beta vulgaris*. *Plant Physiol.* 24: 1-15.
- Bajguz, A. and A. Piotrowska. 2009.** Conjugates of auxin and cytokinin. *Phytochemistry.* 70: 957–969
- Bhatia, S. and R. Singh. 2002.** Phytohormone-mediated transformation of sugars to starch in relation to the activities of amylases, sucrose-metabolising enzymes in sorghum grain. *Plant Growth Regul.* 00: 1-8.
- Bradford, M. M. 1976.** A rapid and sensitive method for the quantification of microgram quantities of protein utilizing the principle of protein dye bonding. *Analytical Biochem.* 72: 248-254.
- Brenner, M. L. and N. Cheikh. 1995.** The role of phytohormones in photosynthate partitioning and seed filling. *In: Davies P.J. (Ed.), Plant Hormones.* Kluwer Academic Press, Dordrecht, Boston, London, pp. 649–670.
- Davies, P. J. 1987.** The Plant Hormones: Their Nature, Occurrence and Functions. *In: P. J. Davies, P. J. (Ed.), Plant Hormones and Their Role in Plant Growth and Development.* Martinus Nijhoff Publishers, The Netherlands, pp 1–11.
- Dua, I. S. and S. N. Bhardwaj. 1979.** Levels of endogenous growth regulators in wheat during early stages of grain setting and development. *Indian J. Agric. Sci.* 55: 622–627.
- Dubios, M. K. A. Gills, J. K. Hamilton, P. A. Rebers and F. Smith. 1956.** Colorimetric method for determination of sugars and related substances. *Annals Chem.* 28(3): 350-356.
- Ellis, R. H. 1992.** Seed and seedling vigour in relation to crop growth and yield. *Plant Growth Regul.* 11: 249-255.
- Farooq, M., S. M. A. Basra, H. Rehman and B. A. Saleem. 2008.** Seed priming enhances the performance of late sown wheat (*Triticum aestivum* L.) by improving chilling. *J. Agron. Crop Sci.* 194: 55–60.
- Ghorbani Javid, M., A. Soroushzaheh, S. A. M. Modarres Sanavy, I. Allahdadi and F. Moradi. 2011.** Effects of the exogenous application of auxin and cytokinin on carbohydrate accumulation in grains of rice under salt stress. *Plant Growth Regul.* 65:305–313.
- Giri, G. S. and W. F. Schillinger. 2003.** Seed priming winter wheat for germination, emergence and yield. *Crop Sci.* 43: 2135–2141.
- Gupta, N. K. S. Gupta, D. S. Shukla and P. S. Deshmukh. 2003.** Differential responses of BA injection on yield and specific grain growth in contrasting genotypes of wheat (*Triticum aestivum* L.). *Plant Growth Regul.* 40: 201–205.
- Hakoomat, A., I. Nadeem, S. Naeem, A. Shakeel and M. Athar. 2013.** Seed priming improves irrigation water use efficiency, yield and yield components of late-sown wheat under limited water conditions. *Turk. J. Agric. Forest.* 37: 534-544.
- Harris, D., A. K. Pathan, P. Gothkar, A. Joshi, W. Chivasa and P. Nyamudeza. 2001.** On-farm seed

priming: using participatory methods to revive and refine a key technology. *Agric. Sys.* 69: 151–164.

- Hashemi Dezfouli, A. And A. S. Marashi. 1995.** Changes in photosynthetic material at flowering time and its effect on grain growth, yield and yield components of wheat. *J. Agric. Sci. Technol.* 9: 32-16. (In Persian with English abstract).
- Havlova, M., P. I. Dobrev, V. Motyka, H. Storchova, J. Libus, J. Dobra', J. Malbeck, H. Gaudinova and R. Vankova. 2008.** The role of cytokinins in responses to water deficit in tobacco plants over-expressing trans-zeatin O-glucosyltransferase gene under 35S or SAG12 promoters. *Plant Cell Environ.* 31: 341–353.
- Herzog, H. 1982.** Relation of source and sink during grain filling period in wheat and some aspects of the regulation. *Physiol. Plant.* 56: 155–160.
- Khan, M. B., M. Gurchani, M. Hussain and K. Mahmood. 2010.** Wheat seed invigoration by pre-sowing chilling treatments. *Pak. J. Bot.* 42: 1561–1566.
- Liang, J., J. Zhang and X. Cao. 2001.** Grain sink strength may be related to the poor grain filling of indica-japonica rice (*Oryza sativa*) hybrids. *Physiologia Plantarum* 112: 470–477.
- McDonald, M.B. 2000.** Seed Priming. *In:* Black, M. and J. D. Bewley (Eds.), *Seed Technology and its Biological Basis.* Sheffield Academic Press, Sheffield, UK. pp: 287–325.
- Peleg, Z., M. Reguera, E. Tumimbang, H. Walia and E. Blumwald. 2011.** Cytokinin-mediated source /sink modifications improve drought tolerance and increase grain yield in rice under water-stress. *Plant Biotechnol. J.* 8: 1–12.
- Rehman, H., S. M. A. Basra and M. Farooq. 2011.** Field appraisal of seed priming to improve the growth, yield, and quality of direct seeded rice. *Turk. J. Agric. Forest.* 35: 357–365.
- Saeidi, M., F. Moradi, A. Ahmadi, K. Poostini and G. Najafian. 2006.** Effect of exogenous application of ABA and CK at different stages of grain development on some physiological aspects of source and sink relationship in two bread wheat cultivars. *Iran J. Crop Sci.* 8(3): 268-282. (In Persian with English abstract).
- Walker, D.J., P. Romero, A. de Hoyos and E. Correal .2008.** Seasonal changes in cold tolerance, water relations and accumulation of cations and compatible solutes in *Atriplex halimus* L. *Environ. Exp. Bot.* 64: 217–224.
- Wingler, A., A. Scahewen, C. L. Richard, J. Peter and W. L. Paul-Quic. 1998.** Regulation of leaf senescence by cytokinin, sugars and light. *Plant Physiol.* 116: 329-335.
- Xu, G., J. Zhang, HM. Lam, Z. Wang and J. Yang. 2007.** Hormonal changes are related to the poor grain filling in the inferior spikelets of rice cultivated under non-flooded and mulched condition. *Field Crops Res.* 101: 53–61.
- Yang, J. C., J. Zhang, Z. Wang and Q. Zhu. 2003.** Hormones in the grains in relation to sink strength and post anthesis development of spikelets in rice. *Plant Growth Regul.* 41: 185-195.

Effect of seed priming and application of cytokinin and auxin on growth and grain yield of wheat (*Triticum aestivum* L.) under Ahvaz climatic conditions

N. Khamdi¹, M. Nabipour², H. Roshanfekr³, and A. Rahnama⁴

ABSTRACT

N. Khamdi, M. Nabipour, H. Roshanfekr, and A. Rahnama. 2019. Effect of seed priming and application of cytokinin and auxin on growth and grain yield of wheat (*Triticum aestivum* L.) under Ahvaz climatic conditions. *Iranian Journal of Crop Sciences*. 21(1): 31-44(In Persian).

To evaluate the effect of seed priming and application of cytokinin and auxin on grain yield wheat cv. Chamran, an experiment was carried out in Faculty of Agriculture, Shahid Chamran University of Ahvaz, Iran, in 2015-16 and 2016-17 growing seasons. This experiment was carried out as factorial arrangement in randomized complete block design with three replications. Experiment was carried out in a factorial arrangement based on randomized complete block design with three replications. Treatments included seed priming (hydropriming and control) and plant growth regulators application (nine cytokinin and auxin application levels at one and two weeks after anthesis). The results showed that hydropriming significantly increased grain yield by about 8% in comparison with control (7030 and 6507 kg.ha⁻¹, respectively). Application of cytokinin and auxin hormones had positive effect on photosynthesis and soluble proteins of flag leaf. In addition, number of endosperm cells was also increased by application of growth regulators. The highest effect on increasing source strength was observed in application of cytokinin in both times of foliar application. Grain filling rate was also significantly highest, about 1.79 mg grain⁻¹ day⁻¹, in cytokinin-cytokinin foliar application, followed by auxin-cytokinin. Grain yield in cytokinin-cytokinin (7891 kg.ha⁻¹) increased by 24.7% in comparison with control. Interaction effect of seed priming × plant growth regulator application was not significant for any traits. Results of this experiment showed that seed priming increased number of spike per.m⁻². Foliar application of auxin and cytokinin also may increase grain yield of wheat through enhancing of source and sink strength.

Key words: Endosperm cells, Grain filling, Hydropriming, Plant growth regulators and Wheat

Received: April, 2018

Accepted: February, 2019

1. PhD Student, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

2. Professor, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran (Corresponding author)

(Email: m.nabipour@scu.ac.ir)

3. Associate Prof., Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

4. Associate Prof., Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran